

Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma

YK:n vammaisyleissopimuksen hengen mukaisesti

1. Aluksi

Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma linjaa ne konkreettiset toimenpiteet, joilla kunnassa vahvistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Vammaispoliittinen ohjelma toimii kunnassa vammaispoliittisena suunnannäyttäjänä ja sitouttaa eri osapuolia vammaisten henkilöiden aseman parantamiseen. Useat kunnat ovatkin laatineet itselleen vammaispoliittisen ohjelman.

Kunnallisen vammaispoliittisen ohjelman keskeisenä tavoitteena on kaikille sopiva suunnittelu, joka on erinomainen tavoite kaikessa kunnan toiminnassa.

Vammaisneuvostolla ja vammaispoliittisella ohjelmalla on tärkeä rooli, jotta vammaisten ihmisten erityistarpeet tulevat huomioiduiksi. Mitä vähemmän esteitä on, sitä vähemmän on tarvetta erityisratkaisuille ja erityispalveluille.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen periaatteet luovat pohjan myös kunnalliselle vammaispoliittiselle ohjelmalle. Ihmisoikeuksien toteutus tapahtuu suurilta osin kunnissa, lähellä ihmisten arkea. Yleissopimus onkin merkittävä vammaispolitiikan suunnannäyttävä. Sen veloitteet on huomioitava myös kuntatasolla strategioissa, vammaispoliittisissa ohjelmissa ja vammaisneuvostojen toiminnassa.

2. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Suomi on hyväksynyt YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (yleissopimus). Yleissopimus on vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja. Yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Yleissopimuksen myötä käsitys vammaisten henkilöiden oikeuksista on muuttumassa: Vammaisten henkilöiden oikeudet nähdään ennen kaikkea ihmisoikeuksina.

Yleissopimuksessa korostetaan vammaisten henkilöiden osallisuutta kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa. Yleissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana omaa lähiyhteisöään. Yleisten palveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita. Palveluiden tulee olla saatavilla yhdenvertaisesti kaupungeissa ja maaseudulla. Yleissopimuksessa korostetaan myös itsemääräämisoikeutta, johon kuuluu vapaus tehdä valintoja.

Esteettömyys on sopimuksen läpileikkaava periaate. Sopimus korostaa myös kaikille sopivan suunnittelun merkitystä. Tällä tarkoitetaan tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palveluiden suunnittelua sellaiseksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua.

Yleissopimuksen vammaiskäsitys lähtee ajatuksesta, että vammaisuus on kehittyvä käsite. Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuutta ei siis nähdä niinkään yksilön ominaisuutena tai diagnoosin kautta vaan suhteessa ympäristöön.

3. Kunnallinen vammaispoliittisen ohjelman laatimien

Vammaisneuvosto voi tehdä kunnanhallitukselle aloitteen vammaispoliittisen ohjelman laatimisesta tai päivittämisestä. Ohjelmaan tulisi kirjata ne konkreettiset toimenpiteet, joilla kunnassa edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. On erityisen tärkeää, että jo ohjelman suunnitteluvaiheessa mietitään ohjelman seuranta. On hyvä kirjata ohjelmaan, kuka sitä seuraa ja kuinka usein ja miten eri toimenpiteiden toteutumista voidaan mitata ja arvioida.

Kunnallista vammaispoliittista ohjelmaa laadittaessa on tärkeää huolehtia, että kaikki tarvittavat tahot ovat mukana valmistelussa ja sitoutuneita ohjelman toteuttamiseen. On tärkeää, että eri hallinnonalat, joilla päätetään vammaisten henkilöiden kannalta tärkeistä asioista, ovat mukana yhteistyössä. Vammaisneuvoston lisäksi on hyvä kuulla kunnassa vammaisia henkilöitä ja muitakin kuin vammaisneuvostossa ohjelman tekohetkellä edustettuina olevia vammaisyhdistyksiä.

4. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen keskeiset velvoitteet kuntatoimijan näkökulmasta

Lukuun on koottu keskeisiä yleissopimuksen velvoitteita kunnallisten vammaisneuvostojen tehtävien ja toiminnan näkökulmasta. Lista ei ole kattava, vaan sopimus kattaa laajasti elämän eri osa-alueet ja sopimukseen kannattaa tutustua myös kokonaisuudessaan. Listausta voi käyttää apuna tehtäessä tai päivitetessä kunnallista vammaispoliittista ohjelmaa. Ohjelmaa tehtäessä on hyvä peilata nykytilaa sopimuksen velvoitteisiin ja etsiä keskeiset kehittämiskohteet kunnan toiminnassa.

4.1. Vammaisten henkilöiden osallisuus päätöksenteossa (Yleissopimus 4.3 artikla, Kuntalaki 410/2015, 28 §)

Sekä vammaisyleissopimus että kuntalaki velvoittavat kunnat osallistamaan vammaiset henkilöt heitä koskevaan päätöksentekoon. Kunnallisen vammaisneuvoston toiminnan kannalta on oleellista, että tämä on kaikkien hallinnonalojen periaate.

Kuntalain (410/2015, 28§) mukaisesti vaikuttamismahdollisuus on annettava asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden

- hyvinvoinnin
- terveyden
- osallisuuden
- elinympäristön

- asumisen
- liikkumisen tai
- päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen
- taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.

Tältä osin kuntalaki tulee voimaan 1.6.2017.

Myös yleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa tulee tiiviisti neuvotella vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistaa heidät päätöksentekoon. Osallistaminen tapahtuu vammaisjärjestöjen kautta. Myös vammaiset lapset tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon.

Kunnallista vammaispoliittista ohjelmaa laatiessa on hyvä käydä läpi, miten vammaisneuvostojen osallistuminen päätöksentekoon toteutuu eri hallinnonaloilla.

4.2. Yhdenvertaisuus (*Yleissopimus artiklat 5, 6, 7 ja 12*)

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin. Vammaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Vammaisyleissopimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota vammaisten lasten ja naisten asemaan. Heidän tulee voida nauttia kaikista oikeuksista yhdenvertaisesti muiden kanssa.

4.3. Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (*Yleissopimus artiklat 8 ja 31*)

Tietoisuutta vammaisista henkilöistä tulee lisätä ja torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten on kerättävä tilasto- ja tutkimustietoa.

4.4. Esteettömyys ja saavutettavuus (*Vammaisyleissopimus artiklat 9 ja 21*)

Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertaisesti muiden kanssa pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään. Pääsy tulee turvata muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Oikeuden tulee toteutua yhdenvertaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ilmaisu- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin. Tähän sisältyy vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemaansa viestintämuotoa käyttäen. Yksityisiä tahoja ja viestimiä tulee kannustaa antamaan tietoa ja palveluja saavutettavassa muodossa.

Suurelle yleisölle tarkoitetut tiedot tulee olla vammaisten henkilöiden saavutettavissa ilman lisäkuluja. Vammaisten henkilöiden tulee voida käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää kaikessa virallisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonsaannissa.

4.5. Vaaratilanteet (Yleissopimus artikla 11)

Vammaiset henkilöt tulee huomioida valmiussuunnittelussa. Olennaista on muun muassa pelastustoimen ylläpitäminen, hätäkeskustoiminta ja onnettomuuksien torjuminen. Myös esteetön kriisiviestintä on tärkeää. Viranomaisien ja asumisen palvelujen tuottajien tulee laatia asianmukaiset turvallisuussuunnitelmat, joissa otetaan huomioon vammaisten ihmisten erityistarpeet.

4.6. Eläminen itsenäisesti ja osallisuus (Yleissopimus artiklat 12, 19, 23 ja 29)

Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa ha asuvat. Vammaisen henkilön saatavilla on oltava palveluja, joita tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Tällaisia palveluita ovat muun muassa asumispalvelut ja henkilökohtainen apu. Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus vanhemmuuteen ja saada siinä tarvitsemansa tuki.

Koko väestölle tarkoitetut palvelut tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Itsenäisen elämän tukena tulee olla myös erityispalveluita, tukitoimia ja mukautustoimenpiteitä. Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertainen mahdollisuus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään. Vammaisille henkilöille tulee myös järjestää tuki, jota he tarvitsevat päätöksenteossa.

4.7. Liikkuminen (Yleissopimus artiklat 18 ja 20)

Vammaisella henkilöillä tulee olla mahdollisuus valita asuinpaikkansa. Vammaisilla henkilöillä on oikeus mahdollisimman itsenäiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen. Se tulee varmistaa helpottamalla liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat ja järjestää siinä tarvittava kohtuullinen apu ja tuki. On tärkeää turvata myös esteetön pääsy kuljetukseen ja esteetön tiedonsaanti palveluista.

4.8. Koulutus (Yleissopimus artikla 24)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella. Vammaisten henkilöiden tulee päästä osallistuvaan, hyvälaatuiseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toiseen asteen koulutukseen omissa lähiyhteisöissään. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tarvitsemansa tuki.

4.9. Terveys ja kuntoutus (Yleissopimus artiklat 25 ja 26)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman

syrjintää vammaisuuden perusteella. Vammaisille henkilöille tulee järjestää samanlaajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille. Lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus terveystalveluihin, joita he tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi. Terveystalveluon palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisen omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää laaja-alaisia kuntoutustalveluita muun muassa vertaistuen avulla, jotta he voivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämäntaloilla.

4.10. Työ ja työllistyminen (Yleissopimus artikla 27)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattava myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana.

4.11. Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (Yleissopimus artikla 28)

Vammaisille henkilöille tulee turvata oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintasoon ja sosiaaliturvaan. Heille tulee turvata riittävä ravinto, vaatetus ja asuminen. Oleellista on kohtuuhintaisten palveluiden, laitteiden ja muun avun saaminen vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin.

4.12. Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta ja urheilu (Yleissopimuksen artikla 30)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään, kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kieli-identiteettiinsä kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

5. Lisätietoa

- Valtakunnallinen vammaisneuvosto
www.vane.to
 - Tietoa kunnallisten vammaisneuvostojen tueksi
 - Kunnallisia vammaispoliittisia ohjelmia
- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Sopimusteksti kokonaisuudessaan (alkaen sivu 32):
<http://vane.to/images/stories/LexUriServ.pdf>

